

RECENZIJOS, KNYGŲ IR KONFERENCIJŲ APŽVALGOS

Adomas Matuliauskas. Šilkografijos darbų ciklas „Vilniaus kalnų ir piliakalnių sakmės“
„Pilies sargyba“, šilkografija, (S/1), 2017, formatas 17 × 27 cm

Algio Uždavinio fenomenas: kelias dvasinio nušvitimo link

Algis Uždaviny. Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje.
Vilnius: Sophia, 2016.

2016 m. lapkričio 29 d. LMA mažojoje konferencijų salėje vyko apskritojo stalo diskusija „Algio Uždavinio fenomenas Lietuvos humanistikoje“, per kurią buvo pristatyta ir ką tik išleista prof. A. Uždavinio knyga „Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje“ – jos vertimas iš anglų kalbos.

Diskusijoje dalyvavo LMA tikrasis narys prof. habil. dr. Antanas Andrijauskas, dr. Rasmus Makselis, dr. Naglis Kardelis, dr. Vytautas Rubavičius, dr. Žilvinas Svigaris ir dr. Stasys Mostauskis.

Pagrindinis dėmesys skirtas išskirtinio talento A. Uždavinio (1961–2010) asmenybei, jo kūrybos – civilizacinės komparatystikos, komparatyvistinės kultūrologijos, filosofijos istorijos, estetikos, menotyros – aptarimui, taip pat ir tik ką išverstos jo knygos pristatymui.

Diskusiją pradėjo ir moderavo dr. **V. Rubavičius**. Jis teigė, kad A. Uždaviny – išskirtinio talento asmenybė, produktyviai atsiskleidusi įvairiose humanistikos srityse. Pretekstas prisiminti prof. A. Uždavinį ir jo kūrybą – ant stalo gulinti knyga, kurios objektas – teurgija – nušvitimo siekėjo kelias, dvasios kelias aukštyn į šviesą, savotiškas išsilaisvinimas iš vakarietiško racionalizmo. Beje, šioje knygoje stipriai atsiveria autoriaus, artimo sufijų pasaulėžiūrai, kūrybinė meninė prigimtis. O į pristatomos A. Uždavinio knygos dėmesio centrą pakliuvęs teurgijos kelias yra būdingas visoms Artimųjų Rytų civilizacijoms.

Beje, V. Rubavičius iškėlė teurgijos svarbos XX a. klausimą ir teigė, kad kertiniai XX a. filosofai kai kuriais esminiais bruožais yra artimi teurginei tradicijai. Vienas iš didžiųjų jos atstovų – M. Heideggeris – akcentavo, kad pasaulį sudaro 4 sritys: mirtingųjų, žemės, dangaus ir dievų ir kad tik Dievas gali mus išgelbėti. Pasak V. Rubavičiaus, A. Uždavinio knyga turėtų padėti skaitytojams geriau suprasti nuo neoplatonizmo filosofijos iškilimo laikų antikoje nueitą Vakarų teurgijos raidą.

Akad. **A. Andrijauskas** pirmiausia pristatė A. Uždavinio, gambiausio savo paties mokinio, asmenybės unikalumą – kūrybinių siekių universalumą, maksimalizmą, autentiškumą, nonfonformizmą, sugebėjimą visa savo dvasia pasinerti į kūrybos procesą, tai, ką konkrečiame gyvenimo tarpsnyje darydavo, rašydavo, aiškų vertybių atskyrimą, tikrą patriotizmą ir stiprų ryšį su Dzūkija, su savo tautos kultūra. Esminiais pasaulėjautos ir mąstysenos bruožais A. Uždaviny yra artimiausias universaliems plačių akademinų interesų, nuolatos ieškančio tiesos mokslininkams, tiksliau, aukštos kvalifikacijos enciklopedistų kategorijai, kuriai būdingas užsisklendimas savo mokslinių interesų pasaulyje, sugebėjimas kūrybingai analizuoti sudėtingus senųjų civilizacijų tekstus ir mįslingus reiškinius.

Ši žingeidų mokslininką viliojo įvairios humanistikos sritys: lyginamosios

civilizacijų studijos, komparatyvistinė kultūrologija, orientalistikos istorija, islamo civilizacijos istorija, senovės Egipto, Mesopotamijos, Sirijos, Irano, Indijos, arabų kultūros, vėlyvosios antikos helėnizmo epochos filosofija, neoplatonizmas, sufizmas, teurgija, hermetizmas, estetika, meno kritika, baltų kultūra, Lietuvos dailė, taip pat šiuolaikinių Vakarų modernioji ir postmodernioji kultūra bei daugybė kitų dalykų. Apmaudu, kad didžiulė jo kūrybinės veiklos dalis, F. Dostojevskio įkvėpti polifoniški romanai, neišliko ir, atrodo, yra sunaikinti.

A. Uždavinių menkai domino oficialų pripažinimą įgavusios teorijos, jo akiraityje daugiau buvo kultūros ir akademinų interesų periferijoje esančios idėjos, žavėjo neįprasti, mįšlingi, sunkiai pažįstami reiškiniai, mokslo pasaulyje menkai žinomos idėjos, kryptys, mąstytojai. A. Andrijausko žodžiais, A. Uždavinys, kaip ir S. Geda, buvo maksimalistas, turėjęs stiprų savigarbos jausmą, todėl nenorėjo niekam, ypač valdžiažmogiems, žemintis, gal dėl to ir dėl pavydo jo neeiliniam talentui buvo marginalizuotas. A. Andrijauskas taip pat pabrėžė, kad A. Uždaviniui greta jo savitai reflektuotų sufizmo, neoplatonizmo idėjų labai stiprų poveikį turėjo jo jaunystės metais Lietuvoje didžiulę įtaką intelektualams turėjęs egzistencializmas. Beje, būties laikinumo pajauta, amžinybės ilgesiu, meile M. K. Čiurlioniui, giliu nedemonstruojamu patriotizmu A. Uždavinys taip pat yra artimas unikaliam iki šiol deramai neįvertintam menininkui Algimantui Švėgždai.

Vėliau kalbėjo šios knygos vertėjas iš anglų kalbos **dr. Ž. Svigaris**. Jis šiek tiek užsiminė apie vertimo genezę. Labai

sudėtingame šios knygos, aprėpiančios daugybę Artimųjų Rytų, indų ir antikos civilizacinių pasaulių erdves, vertimo procese jam daug padėjo kolega neoplatonizmo filosofijos specialistas dr. R. Makselis, kuris pateikė ir daug vertingų patarimų. Darbas ties šios labai sudėtingos knygos tekstu buvo didžiulė profesinių įgūdžių gludavimo ir filosofinio akiračio plėtimo mokykla. Ž. Svigaris išsakė mintį, kad mums reikia graikiškų – darnos, vienovės – įgūdžių, siekiant sujungti skirtingus kultūrinius profilius. Kai dabar visose srityse, taip pat mokslo pasaulyje, matome skaldymo, trupinimo tendenciją. Ž. Svigaris taip pat teigė, A. Uždavinio filosofinis mąstymas išsiskiria įsigiliniu į tai, ką jis daro ir ypatingu autentiškumu: jis nė vieno žodžio neparašė nepatyręs, neišgyvenęs.

Dr. N. Kardelis, kalbėdamas apie A. Uždavinio asmenybę, pabrėžė kelias

tarpusavyje derėjusias priešybes: jo aristokratiškumą, orumą ir nuolankumą, kylantį iš išminties. Būtent tai ir pagimdė A. Uždavinio fenomeną. Pasak N. Kardelio, filosofas gali kreiptis į aukščiausias būtybes, norėdamas sužinoti tiesą. Teurgija būtent ir papildoma racionalų mąstymą, kreipiantis į aukštesnes dvasines būtybes. Atsiskleidžia pamatinė neoplatonizmo idėja – didžioji būties grandinė, regima hierarchiškai. A. Uždaviniui buvo svarbiausia sielų bendrystė. Jis prisilietė prie civilizacijų esmės, prie gelminių energijų. Pasirodo, kad mąstymo energija būdinga ir dievams, ir žmonėms. Pasak N. Kardelio, A. Uždavinys tikėjo ir savo veikalais įrodė, kad mąstymas susijęs su šventumu.

Dr. **St. Mostauskis** dalijosi gyvais prisiminimais apie buvusį kolegą A. Uždavinį. Juos jungė ir gyvenamoji erdvė – Kaunas, unikali lietuviškumo sklaidos terpė. A. Uždavinys, St. Mostauskio žodžiais, buvo unikalaus talento asmenybė, kuri sugebėjo įtaigiai reikšti savo mintis ir suvaldyti auditoriją. Skaitydamas paskaitas, pranešimus konferencijose ar kalbėdamas parodų atidarymuose, jis tarsi auditoriją užpildydavo ir pavergdavo savo kalbėjimu, enciklopedinėmis žiniomis, gebėjimu jas gyvai perteikti kaip puikus aktorius, aktorius nuo Dievo. O juk, V. Rubavičiaus žodžiais, visi sufijai – aktoriai. Tad A. Uždavinys, kaip teigė St. Mostauskis, ne tik rašė apie sufizmą, bet ir buvo sufijus. Jis buvo teologas, tikintysis, tiriantis Dievą. Filosofija, St. Mostauskio pastebėjimu, A. Uždaviniui buvo „dievobaimingas kelias, talpinantis ir aktyvią gyvenimišką laikyseną, ir aktyvią intelektualinę pastangą“. Beje, A. Uždavinys su tam tikra aristokratiška ironija žvelgė į

postmodernistinę kultūrą, meną, kūrėjus su jų pretenzija būti pabrėžtinai naujoviškais, išskirtiniais. Jis buvo nuoseklus tradicionalizmo ideologas, vertinęs amžinas vertybes. Pasirodo, A. Uždavinio žodžiais tariant, visos epochos turi savo tikruosius dvasinius vedlius, taip pat ir maištininkus, savo postmodernistus.

Pasak dr. **R. Makselio**, kuris kaip konsultantas, neoplatonizmo specialistas dalyvavo A. Uždavinio knygos „Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje“ vertimo procese, todėl turėjo galimybę iš vidaus suvokti jos dvasią. Knyga žavi enciklopediškumu – ji tarsi „vandenynas be kraštų“, kita vertus, R. Makselio žodžiais, tai nėra saugus enciklopedinis veikalas. A. Uždavinio monografija ambicinga pirmiausia akiračio, kontekstų požiūriu – ji neturi analogo. R. Makselio pastebėjimu, šioje knygoje pateikiama ne tik būties, bet ir mąstymų grandinė. A. Uždavinys tarsi ištirpsta savo tekstuose, virsta savotišku demiurgu, tarpininku, atveriančiu langą į dvasinę tradiciją. Jis savo filosofinėje kūryboje atveria metafizinį matmenį, pasaulį kaip sąmonę, kaip šviesą. Ši knyga, R. Makselio žodžiais, tarsi parodo kelią ir nukreipia mūsų žvilgsnį į kūrėjo asmenybės dvasinį pasaulį.

Diskusijos pabaigoje buvo parodyta įspūdinga filmuota vaizdo medžiaga: interviu su Algiu Uždaviniu iš L. Pociūnienės rengtos laidos „Čiurlionio kodas“, jo įžanginių kalbų fragmentai per įvairių parodų atidarymus, kuriose filosofas reflektavo kūrėjo vidinio pašaukimo ir atsakomybės prieš savo tautą, tikruosius humanistinius idealus problemas.

Prof. A. Uždavinio anglų kalba parengta ir 2010 m. JAV išleista monografija „Filosofi-

A. Uždavinio knygos pristatymas Lietuvos mokslų akademijoje. O. Gaidamavičiūtės nuotr.

ja ir teurgija vėlyvojoje antikoje“ (*Philosophy and Theurgy in Late Antiquity*) – jo gausų ir įvairialypį mokslinį palikimą vainikuojantis programinis veikalas. Akad. A. Andrijausko pastebėjimu, „Tinklapyje *PracticalTheurgy.com* A. Uždavinio knyga *Philosophy and Theurgy in Late Antiquity* laikoma viena svarbiausių monografijų ir įvardijama kaip naujusias atradimas teurgijos tyrinėjimų scenoje [...] tai – itin kūrybingas komparatyvistinis darbas, nuostabiai surasti ryšiai tarp teurgijos ir jos šaknų senovės Egipte“¹.

Paties A. Uždavinio teigimu, „Ši monografija skirta vėlyvosios antikos (ypač neoplatonizmo) filosofijai, kuri suprantama kaip gyvenimo ir vidinės transformacijos

kelias ieškančiam dvasinio atgimimo ir vienybės su dieviškais principais. Filosofija kaip apšvalymo ir vienybės atstatymo mokslas nenusileidžia panašiam į Dievą tapsmo apeigoms ir šiuo atžvilgiu yra neatskiriama nuo tradicinių šventųjų ritualų, šiuo metu iš dalies arba visiškai interiorizuotų“².

Šiame veikale A. Uždavinys pristato senovės Egipto, Mesopotamijos, senovės Graikijos, helėnizmo laikotarpio kultūros, indų ir arabų musulmoniškosios civilizacijų reiškinius, teologines koncepcijas bei religines praktikas. Pasirodo, A. Uždavinio žodžiais, „kad Viduržemio jūros civilizacijų, Egipto ir Artimųjų Rytų religinės idėjos bei praktikos yra ir filosofijos (*philosophia*), ir teurgijos (*theourgia*) pagrindas.

1 Andrijauskas, Antanas. Gyvenimas kaip tiesos ieškojimas: Algio Uždavinio sąlytis su aplinka ir didžiaisiais praeities civilizacijų tekstais. *Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje*. Vilnius: Sophia, 2016, p. 259.

2 Uždavinys, Algis. *Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje*. Vilnius: Sophia, 2016, p. 14.

Jos vienodai apima ir kontempliaciją ir veiksmą [...]”³.

Knygos pradžioje – prof. **Johno F. Finamore'o** pratarė „**Filosofija, teurgija ir dievai**“. Beje, J. Finamore'as yra antikinės filosofijos specialistas Ajovos universitete, Tarptautinės neoplatonizmo studijų draugijos JAV skyriaus prezidentas. Jis aptarė Jamblichio (245–325) ir A. Uždavinio teurgijos sampratą. Pasirodo, kad A. Uždavinys šios knygos antrame skyriuje reflektuoja teurgijos reikšmę ir svarbą Jamblichio filosofijoje, teisingai pastebėdamas, kad žodį *theourgia* „Jamblichas, kaip ir jo bendraminčiai platonikai, vartojo kalbėdama apie ryšį tarp dievų ir mirtingųjų“⁴. A. Uždavinio knyga sudaro šie skyriai: „**Filosofijos ištakos ir reikšmė**“, „**Ugnies balsai: senoji teurgija ir jos įrankiai**“, „**Senovės pasaulio šventieji atvaizdai ir atgaivintos statulos**“, „**Metafiziniai simboliai ir jų funkcijos teurgijoje**“. A. Uždavinio žodžiais, teurgija reiškia dieviškus veiksmus, kurie atliekami skirtinguose išreikštos tikrovės lygmenyse. Būtent dėl to „ne tik neoplatonikų chaldėjų hieratinė mistagonija gali būti laikoma teurgija, bet ir visos sakramentinės procedūros [...], kurios sulaukia tiesioginės aukštesnių būtybių paramos“⁵.

3 Ten pat.

4 Finamore, F. John. *Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje. Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje*. Vilnius: Sophia, 2016, p. 10.

5 Uždavinys, Algis. *Filosofija ir teurgija vėlyvojoje antikoje*. Vilnius: Sophia, 2016, p. 75.

Beje, paskutiniai du knygos skyriai – „**Dieviškos apeigos ir filosofija neoplatonizme**“ ir „**Spekuliacijų ribos neoplatonizme**“ – skirti neoplatonizmui, neoplatoniškai teurgijos sampratai. A. Uždavinio teigimu, „visata, kurioje neoplatoniškieji filosofai ir teurgai, jų pačių įsitikinimu, gyveno, kurią kontempliavo ir aprašė, yra laikoma pramanyta, iliuzine ir netinkama įtraukti į „objektyvų“ tikrovės modelį“⁶.

Knygoje, kalbant apie skirtingas civilizacijas, gausu originalių A. Uždavinio sukurtų metaforų („auksiniai Apolono siūlai“, „Aukšinis Hekatės rutulys“, sauliškasis pažinimas“, „sauliškasis pasaulis“, „švytinčios sielos vežėčios“, kt.), tačiau jas visas jungia saulės, švytėjimo motyvas, sakralioji plotmė. A. Uždavinio žodžiais, būtent „filosofai atstovauja paskutinei grandžiai išrinktųjų, kurie užbaigia solidarinių hierofanijų sekuliarizaciją, jas paversdami idėjomis“⁷.

Knygos pabaigoje – į lietuvių kalbą išverstas paties autoriaus parengtas svarbiausių sąvokų žodynelis. Studiją papildė biografinių ir mokslinių A. Uždavinio veiklos kontekstus aptariantys akad. A. Andrijausko, dr. Ž. Svirario ir R. Makselio straipsniai bei trumpas pagrindinę monografijos temą savotiškai iliustruojantis Proklo teksto „**Apie helėnų sakralinį meną**“ R. Makselio vertimas iš senovės graikų kalbos.

ONA GAIDAMAVIČIŪTĖ

6 Ten pat, p. 204.

7 Ten pat, p. 198.